

MEKSIKAJNARJI

Interpretacije udeležencev in današnje javnosti na
evropsko zasedbo Mehike v letih 1861–1867

Domen Kos

3.3.2017

Raziskovalna naloga pri predmetu Zgodovina

Kazalo

PREDSTAVITEV NALOGE	2
UVOD	3
ZGODOVINSKO OZADJE	4
Mehika v 19. stoletju do prihoda Francozov	4
Napoleon III., »oče« meksikajnske zgodbe	4
Intervencija v Mehiki do prihoda avstrijskega princa Ferdinanda Maksimilijana	5
O Ferdinandu Maksimilijanu	6
Priprave na odhod v Mehiko	7
Ljubljanski nabor	7
Cesar Maksimilijan v Mehiki	10
POGLEDI EVROPSKIH SODOBNIKOV NA MEHIŠKO AVANTURO	12
Franc Kastelic	12
Béla Estván	14
DANAŠNJE INTERPRETACIJE	16
Jean-Paul Bled – pogled zgodovinarja	16
Strip »Meksikajnarji« - sodobna popularna zaznava zgodovine	16
Zgodba	17
Avtorske refleksije: intervju z Zoranom Smiljanićem, soavtorjem stripa Meksikajnarji	19
SEKUNDARNI KULTURNI VPLIVI	22
Mehiška glasba in varjenje piva	22
V delu slikarja Édouarda Maneta	23
SKLEP	26
ZAHVALA	26
DODATKI	28
Viri in literatura	28
Seznam ilustracij	29

PREDSTAVITEV NALOGE

V raziskovalni nalogi sem se odločil predstaviti nekatere vzroke, priprave (zlasti slovenski prispevek), potek vojne v Mehiki in konec evropejske intervencije v letih 1861–1867. Vendar pa nisem imel namena natančno opisati same vojaške in politične zgodovine, marveč v prvi vrsti poglede nekaterih sodobnikov na dogajanje ter današnje (predvsem) slovenske zaznave dogajanja – tudi v luči nekaterih materialnih in kulturnih preostankov v mehiški družbi.

Evropsko prebivalstvo, prebivalstvo ZDA ter vojaštvo je pričakovano imelo različne poglede na vojaško odpravo in t. i. drugo mehiško cesarstvo. Povsem svoj pogled ima sodobna javnost.

V nalogi sem zato najprej predstavil oba glavna akterja, francoskega cesarja Napoleona III. in mehiškega cesarja Ferdinanda Maksimilijana. Drugi del naloge sem razdelil na dva dela: najprej sem raziskal in ovrednotil vloge dveh udeležencev ekspedicije, slovenskega častnika in vodje mehiškega cesarskega propagandnega odseka v ZDA, nato pa vplive mehiškega dogajanja na moderno zgodovinarstvo (za primer sem vzel francoskega biografa Jeana-Paula Bleda). V drugem delu sem se posvetil kulturni zapuščini mehiške avanture v glasbi in pivovarstvu, v likovni umetnosti (serija slik Édouarda Maneta) ter v moderni slovenski stripovski sagi »Meksikajnarji« avtorjev Marijana Pušavca in Zorana Smiljanica.

Poleg člankov in knjig v slovenščini (učbenik za tretji letnik gimnazijske zgodovine, dve biografiji avstrijskega cesarja Franca Jožefa, dnevnik slovenskega častnika Franca Kastelica, ljubljanski časnik Novice, diplomsko delo Sebastijana Preglja na ljubljanski Filozofski fakulteti iz leta 1996, dva članka iz slovenskih znanstvenih revij) ter spletnih strani v angleščini in slovenščini, sem uporabil tudi izvirne vojaške sezname iz Arhiva Republike Slovenije ter spletne dokumente v španščini.

UVOD

»Meksikajnarska« epizoda je fenomen v slovenski, avstrijski in svetovni (predvsem mehiški) zgodovini 19. stoletja. Vzroki in posledice za voditelje, vojake in njihove svojce odpirajo posebne vidike in razlage te vrste »avanturističnega izseljevanja« in prispevajo tudi k razumevanju družbene podobe na Slovenskem oziroma v avstrijskem cesarstvu. Epizodo bi na prvi pogled lahko označili le kot enega v vrsti neuspešnih poizkusov avstrijskega kvaziimperializma (bolje rečeno interesov regionalne velesile) na čezmorskih ozemljih. Iz našega (slovenskega) zornega kota pa v njem lahko prepoznamo tudi enega prvih velikih valov izseljevanja, ki išče vzroke v gospodarskem stanju. Seveda kljub temu veliko »meksikajnarjev« ni zapustilo domov zaradi socialne stiske. Določeno vlogo so bržčas imela tudi stara kmečka prepričanja o »novem življenjskem začetku«, o pomenu »zemlje« v zavesti kmečkega prebivalstva, zlasti o čezmorski zemlji, polni zlata, kjer si vsak lahko vzame, kar želi, kjer ni revščine. Pristanek na trda tla je bil seveda težak.

ZGODOVINSKO OZADJE

Mehika v 19. stoletju do prihoda Francozov

Dogodke v Mehiki so v 60. letih 19. stoletja krojile predvsem evropske velesile.

Mehika je vstopila v 19. stoletje kot španska kolonija, kar je bila od 16. stoletja. Po prvih odcepitvenih težnjah v začetku 19. stoletja je na sceno stopil polkovnik Agustín de Iturbide, ki ga je vojska maja 1822 razglasila za mehiškega cesarja Agustína I. Vendar pa nestabilnosti še ni bilo konec in po Iturbidejevi nasilni smrti 1824 se je začelo obdobje več kot 50 vlad in diktatur, ki je trajalo dočasne zmage Francozov sredi leta 1863.

V tem času sta v Mehiki nastali federalistična in centralistična stranka, tako kot v Evropi pa se je utrdila narodna zavest; razvili so se nacionalna zavest in simboli, npr. današnja zeleno-belo-rdeča zastava.

Mehiško ozemlje se je medtem krčilo: osamosvojila sta se Gvatemala in polotok Jukatan, do največje izgube pa je prišlo v 40. letih, ko so si ZDA s prodorom do prestolnice Ciudad de Mexico prisvojile skoraj tretjino ozemlja na severu (med drugim današnje zvezne države Teksas, Arizona in Kalifornija).¹

Napoleon III., »oče« meksikajnske zgodbe

Večina zgodovinskih interpretacij se strinja s trditvijo iz zgornjega naslova. Kot sin Louisa Bonaparteja, brata prvega francoskega cesarja Napoleona I., se je tudi njegov nečak Napoleon III. moral umakniti iz Francije po cesarjevem dokončnem porazu 1815. Z materjo, sorodnico cesarice Josephine Hortense de Beauharnais, je nekaj časa živel v Italiji. Že v tem času je pokazal revolucionarni značaj s sodelovanjem pri zarotah, spodbujenih s strani različnih gibanj za združitev Italije. Tudi v Franciji je dvakrat poskušal nasilno prevzeti oblast, obakrat bil zato obsojen na zapor, drugič celo na dosmrtnega. Leta 1848 se je podal na porevolucijske volitve in pod okriljem vodilne konservativne stranke *Parti de l'ordre* dobil veliko večino. Ko pa si po mirni poti s spremembo ustave ni mogel zagotoviti novega mandata, je 2. decembra² 1851 izvedel državni udar (*coup de état*), ki ga je nato legitimiral z referendumom.

Veliko podporo v domovini si je že kot cesar Napoleon III. med kmečkim, meščanskim in delavskim slojem zagotovil z liberalnim absolutizmom,³ ki pa je bil razviden šele po letu 1860. Do tedaj opozicija zaradi cenzure tiska in prepovedi javnih zborovanj ni imela velike vloge, čeprav je vlado sestavil povsem po svoji meri. Njegovi večji dosežki doma so bili uzakonitev

¹ Pregelj, *Ekspedicija*, str. 12.

² Gre tudi za simboliko: na ta dan se je Napoleon I. leta 1804 okronal za cesarja, točno leto dni pozneje pa zmagal v bitki pri Slavkovu. Vir: <https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/napoleon-iii-emperor-of-the-french-1808-1873/> [dostopno 13. 1. 2017].

³ Cvirn – Studen, *Zgodovina 3*, str. 85.

pravice do stavkanja, ustanavljanje socialnih služb, na šolskem področju pa obvezno in splošno osnovno šolanje ter olajšana možnost nadaljnjega šolanja žensk.⁴

Na mednarodnem področju velja izpostaviti izpostavimo vsaj dva dosežka. Leta 1851 je v Parizu sklical prvo mednarodno zdravstveno konferenco, kjer so izmenjevali informacije o širjenju in preprečevanju kolere (povod za konferenco je bila vseevropska pandemija v letih 1829–1851).⁵ Za zunanjo trgovino pa je bil pomemben podpis prostotrgovinskega sporazuma z Veliko Britanijo iz leta 1860.

Napoleonovo »drugo cesarstvo« je bilo od vsega začetka usmerjeno v ekspanzivno zunanjo politiko. Cesarjevi visokoleteči načrti so vključevali ponovitev časov francoske nadvlade v Evropi, ki jo je pred pol stoletja vzpostavil njegov stric. Sprva so se njegovi vojaški apetiti omejili na Evropo (pomoč Turčiji v Krimski vojni). Pozneje pa ga je močno pritegnila Mehika, predvsem kot baza za vojaška vmešavanja v ZDA in vzpostavitev novih trgov. ZDA je namreč prav v prvi polovici 60. let 19. stoletja pretresala državljanska vojna in nastale razmere je Napoleon želel izkoristiti.

Intervencija v Mehiki do prihoda avstrijskega princa Ferdinanda Maksimilijana

Kot povod za avanturo v Mehiki je Napoleon izrabil nesporazum med Mehiko in tujimi upniki, poleg francoskih so bili to tudi španski, švicarski in angleški bankirji. V času svojega predsedovanja 1859-1860 je namreč mehiški konservativni predsednik Miguel Miramón nakopičil velike dolgove pri švicarski bančni družbi *Jecker&co*. Te je pozneje samovoljno odpisal njegov naslednik Benito Juárez,⁶ vodja liberalne stranke, in s tem razjezil predvsem Francoze. Ti so mu postavili neuresničljiv ultimatus,⁷ da so lahko podobno kot leta 1914 Avstro-Ogrska, upravičili vojaški poseg.

Jasno pa je bilo, da v času družbene in politične nestabilnosti Francija sama hkrati ne bi mogla vzdrževati miru doma in na čezmorskih ozemljih (to je že stoletje prej izkusila Velika Britanija v Severni Ameriki). Napoleon se je leta 1861 ambiciozno povezal z izkušenima Španijo in Veliko Britanijo. S Francijo ju je povezovalo upništvo do Mehike. Na prvi pogled močno zavezništvo je trajalo le kratek čas: skupno izkrcanje v Mehiki januarja naslednje leto je bilo tudi vse, kar je ostalo od zavezništva. Britanci in Španci so se s Juárezovimi pogajalci

⁴ *Napoleon III, emperor of the French 1808-1873*. Vir: <https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/napoleon-iii-emperor-of-the-french-1808-1873/> [dostopno 25. 2. 2017].

⁵ To konferenco lahko označimo kot prvi korak na poti do ustanovitve Mednarodne zdravstvene organizacije leta 1907. Vir: Davies, *Zgodovina Evrope*, str. 728.

⁶ Juárez, Indijanec in Miramónov naslednik, je bil ljubljene Mehikanec. Poleg odpisa dolgov sta na nadaljnje dogajanje vplivali še dve njegovi potezi: poddržavljenje cerkvenega premoženja (s tem je užalil papeža Pija IX.) in dekret o splošni mobilizaciji zoper francoske sile, izdan 12. aprila 1862, ki je naročal tudi ustrelitev vseh podpornikov Francozov. Tega ukrepa se je na drugi strani pozneje oprijel tudi cesar Maksimilijan.

⁷ Ultimatus je zahteval plačilo 27 milijonov ameriških dolarjev za povrnitev domnevne škode francoskim državljanom in poravnava obveznosti do upnikov. Vir: Bancroft, Frederic, *The French in Mexico and the Monroe Doctrine*.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/PSQ/11/1/The_French_in_Mexico_and_the_Monroe_Doctrine*.html [dostopno 30. 12. 2016].

namreč hitro sporazumeli.⁸ Le Francozi pa so aprila s 6000 vojaki nenapovedano začeli zasedati mehiško ozemlje. Kljub temu, da so Francozi 5. maja 1862 izgubili bitko pri Puebli (Cinco de Mayo), so 7. junija 1863 pod vodstvom generala Achilleja Bazaineja kot zmagovalci vkorakali v Ciudad de México. Juárez se je 31. maja z vlado umaknil na sever v Paso del Norte, kjer je ostal do propada Maksimilijanovega cesarstva.

Trajnega zaveznika je Francija kmalu našla v Avstriji. Kljub dejstvu, da sta si velesili leta 1859 v Lombardiji stali na nasprotnih bregovih (Francija je pomagala italijanskemu iredentističnemu gibanju pri osamosvojitvi izpod avstrijske oblasti), je poraženec nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan, mlajši brat cesarja Franca Jožefa I. in poveljnik lombardijskih čet, oktobra 1861 sprejel ponudbo za mehiški cesarski prestol in s tem vodstvo nove vojaške misije.

O Ferdinandu Maksimilijanu

Ferdinand Maksimilijan (1832-1867) je življenje (pre)živel v senci starejšega brata avstrijskega cesarja Franca Jožefa. V nasprotju s sosednjimi državami, ki so v 19. stoletju menjale politične sisteme, so Habsburžani svoje dežele obvladovali v okviru avstrijskega cesarstva. Po turbulentnih časih med revolucijo leta 1848 je prestol zasedel mladi Franc Jožef I., ki je monarhiji zavladal s trdo roko. Prav te je po njegovem mnenju manjkalo njegovemu bratu Maksimilijanu.

Maksimilijan pa je v nekaj letih avstrijsko mornarico preobrazil v spodobno sredozemsko pomorsko silo. Tako je tudi po njegovi zaslugi admiral Tegetthoff pri Helgolandu premagal Dance in pri Visu veliko močnejšo italijansko floto.⁹ Sanjaško žilico pa je princ razvijal z raziskovalnimi odpravami po Sredozemlju. V začetku leta 1857 je sprejel mesto generalnega guvernerja Lombardije in Benečije, čeprav sta bili pokrajini politično nestabilni. Kljub temu, da je bil tujec, je pri domačem prebivalstvu zapustil dober vtis, delno zaradi odličnega znanja italijanščine, še bolj pa zaradi spodbujanja gospodarskega razvoja.¹⁰ Po porazu proti združeni francoski in piemontski vojski leta 1859 pa ga je cesar Franc Jožef odstavil z mesta guvernerja. S ženo princeso Charlotte, hčerko prvega belgijskega kralja Leopolda I. in sestrično angleške kraljice Viktorije, s katero se je poročil leta 1857, se je naselil na novozgrajenem gradu Miramar pri Trstu. Tam je tudi pričakal francosko-mehiško cesarsko ponudbo.

Maksimilijan je dobro poznal zgodovino svoje rodbine in je vedel, da so (španski) Habsburžani dolgo časa vladali v Latinski Ameriki. Njegov vzornik je bil zato kar rimsko-nemški cesar Karel V., pod čigar vodstvom so se začela prva evropska prekomorska

⁸ Grdina, *Viva Mexico*, str. 71.

⁹ Pregelj, *Ekspedicija*, str. 2.

¹⁰ Pregelj, *Ekspedicija*, str. 3.

osvajanja.¹¹ Zdaj je po njegovem mnenju napočil čas za obnovitev starega reda, slave in blagostanja.

Priprave na odhod v Mehiko

Preden je avstrijska vlada sprejela Napoleonovo ponudbo za prevzem Mehike, je postavila pogoje. Poleg splošne politične podpore je zahtevala tudi izvedbo javnega glasovanja glede uvedbe monarhije v Mehiki.¹² Napoleon je v svojem slogu Avstriji obljubil pomoč, čeprav se je zavedal, da bo prej ali slej moral zmanjšati francosko podporo, saj je računal z odpoklicem večine francoskih vojakov po Maksimilijanovem prihodu v Mehiko¹³.

Francoski general Forey je po nasvetu odposlanca Salignya v Mehiki medtem že ustanovil 215-člansko hunto, večinoma sestavljeno iz konzervativcev, ki naj bi bila nadomestek nacionalnemu kongresu. Ta je hitro sprejela odločitev o Maksimilijanovem ustoličenju.

Mehiško stran je na pogajanjih zastopala »Comisión Mexicana«, tj. diaspora mehiških aristokratov v Parizu, ki je v želji po maščevanju Juárezu pravzaprav zanetila ogenj okrog državnih dolgov. Tudi cesarju Francu Jožefu je kmalu postalo jasno, da kakšnega verodostojnega poznavanja mehiških razmer od njih ne more pričakovati.

Maksimilijan zato doma ni imel širše podpore glede izvedbe projekta. Z gotovostjo lahko trdimo, da je Franc Jožef brata oviral. Maksimilijanu se je dokončno zameril tik pred odhodom, ko se je moral odpovedati svojim potencialnim dednim pravicam v Avstriji. Si je pa vsaj izbral posojilo za nabor 6.000 domačih prostovoljcev, preko žene Charlotte pa še za okoli 1.000 v Belgiji, kjer je ekspedicijo predvsem moralno (z nasveti) podpiral zet kralj Leopold.

Ljubljanski nabor

Za zbiranje prostovoljcev je bila v Avstriji poleg Prage določena le še Ljubljana. Med poletjem 1864 in 15. februarjem 1865 je postala zbirališče več kot 6.000 prostovoljcev (od tega 200 častnikov). Med njimi je bilo 433 Slovencev. Februarja 1865 je bil prvi transport v Mehiko. Zbirni center je bila nekdanja sladkorna rafinerija (»cukrarna«) na Poljanah. Stotnik Franc Kastelic je v svojem dnevniku napisal, da je bilo med njimi najmanj dve tretjini nekdanjih vojakov, pa tudi mnogo častnikov. Opisal je tudi oddelčno sestavo korpusa in ni pozabil opisati zunanje podobe svojih tovarišev: »... lovci so imeli sivkaste klobuke s peresom, modro

¹¹ Rahten, *Franc Jožef*, str. 55.

¹² To se je pozneje sprevrglo v zbiranje podpisov v podporo prihodu Maksimilijana. Na koncu se jih je nabralo kar 6,5 milijona. Zbiranje podpisov pa je bilo prežeto s korupcijo in izsiljevanjem. Podpise so mehiški odposlanci (Comisión Mexicana) izročili Maksimilijanu na sprejemu na gradu Miramar oktobra 1863.

¹³ V končnih pogajanjih je Napoleon obljubil Maksimilijanu, da bo leta 1867 v Mehiki še 20.000 francoskih vojakov. Vir: Pregelj, *Ekspedicija*, str. 19.

bluzo, rdeče široke hlače in visoke škornje, ulani so imeli zelene hlače z rdečim obšivom, huzarji so bili povsem v rdeči opravi. Ker ni bilo dovolj uniform gotovih, so v Ljubljani nosili vojaki iz dvojšrta in namesto plaščev koce, v katerih je bila v sredini luknja, da se je glavi skozi vtaknila.»¹⁴

V tabeli 1 je navedeno število vojakov (z nižjimi častniki), v tabeli 2 pa število višjih častnikov v oboroženih oddelkih, ki so se prijavili na prvi ljubljanski nabor.¹⁵

Tabela 1: Oddelčna sestava celotnega moštva na prvem ljubljanskem naboru

linijska pehota	6490 ¹⁶
huzarji	9
ulani	18
kirasirji	2
topničarji	25
lovci	123
pionirji	2
mornarica	15
SKUPAJ	6684

Tabela 2: Oddelčna sestava častnikov prvega ljubljanskega nabora

linijska pehota	63
graničarji	1
huzarji	11
ulani	12
kirasirji	11
dragonci	4
topničarji	21
lovci	14
pionirji	2
inženirji	4
mornarica	3
mornariški korpus	1
SKUPAJ	147

¹⁴ Kastelic, *Ekspedicija*, str. 38.

¹⁵ Tabeli sta narejeni po seznamih v: AS 1080, šk. 17, Mapa Vojaški arhivi II.

¹⁶ Poleg avstrijskih državljanov so zajeti še poljski begunski imigranti, udeleženci neuspešnega »Januarskega upora« leta 1863, ki jih je Maksimilijan vključil v korpus, kot moštvo in oficirji pa so sodelovali v linijski pehoti.

»Meksikajnarstvo« je bil velik dogodek za Ljubljano in o njem so nekajkrat pisali tudi v Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novicah*. 27. julija 1864 so npr. natisnili tole: »*Toliko tistih ljudi, ki so se udinjali za vojake v Mehiko, je že iz mnogih krajev zdaj v Ljubljani, da že vse mrgoli na spodnjih Poljanah. Tribarvne zastave z napisom »Mexiko« kažejo memogredočim zbirališče prihodnjih mehikanskih vojakov.*«¹⁷ 12. oktobra 1864 pa: »... Ljubljana ne bo tako živa več, kadar odidejo, pa bo tudi manj denarna; pravijo, da 2000 gld. dohaja po deželi po Mehikancih vsak dan.; spet drugi pa bojo veseli, ker pravijo, da dragino delajo ...«¹⁸

danajski cesti) slovesen shod, pri katerem bojo „Sokolovci“ pokazali svojo umetnost v telovadbi.

— Kakor vse čitavnice in slovenske pevске društva je tudi pevsko društvo čitavnice naše prejelo prijazno vabilo na veliko muzikalno svečanost, ki jo bode ob začetku gospodarske in obrtnijske razstave v Zagrebu 18. avgusta t. l. napravilo ondašnje pevsko društvo „Kolo.“ Pevski zbor čitavnice naše se bode radosten udeležil omenjene svečanosti, pa se nadja, da tudi vsi drugi slovenski pevski zbori se bojo snidli oni čas v hrvaškem glavnem mestu, da si v vzajemnem udeležtvu utrdijo bratinsko zvezo. — Tudi „južni sokol“ je prejel enako častno vabilo, ktere se bode odbor udeležil s zastavo svojo.

— V ponedeljek zvečer ob 8. uri je v Ljubljani za gosp. Panerjevo hišo utonilo zopet dvoje konj, ki so ju deleč pod mesarskim mostom še le ob polnoči s sprednjimi kolami iz vode izvlekli; hlapec, ki je s sodom na kolah šel po vodo, si je otel življenje. Pri vrodu v Ljubljano so se že davnej na tem mestu podrli v vodo zabiti koli in rante, ki so grajile vhodisce, in tudi struga Ljubljance je na tem mestu že zlo razkopana in jama globoka tako, da je magistrat spoznal potrebo, nevarno to vhodisce zapreti, dokler se ne popravi ograja in zasuje jama v vodi; al ker je menda se nekdo upiral zaprtiti, se je vse pustilo kakor je bilo; zdaj pa je prišla velika voda, da ni bilo moč se lotiti poprave. Nesreča ta opominja, da naj se na ograje takih nevarnih mest skrbnejše pazi kakor na ograje v Sternale-u.

— „Novice“ so v svoj 23. list iz 125. lista „Tagespost“ povzele naznanilo, v katerem g. Miroslav Vilhar pravi, da ni prosil izrednega pregleda svoje pravde. Po ukazu sl. c. k. deželne sodnije ljubljanske od 14. dne t. m. šte. 4049 moramo preklecati to naznanilo, zakaj g. Miroslav Vilhar je zoper razsodbo c. k. deželne nad sodnije napovedal 26. marca t. l. prošnjo za izredni pregled pravde svoje in jo 11. aprila t. l. pod šte. 2527 tudi izročil, al c. k. najviša sodnja na Dunaji z odpisom od 3. maja t. l. ni dovolila izredne revizije.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Po cesarskem sklepu od 14. t. m. je srbska národna skupščina sklicana na 1. avgusta t. l., da voli patriarha (velicega škofa in metropolita) grške nezedinjene cerkve. Po 70 letih je to zopet prvič, da se narod skliče za tako volitev. V to skupščino je pozvan tudi dalmatinski škof. — Časniki pripovedujejo, da 20. oktobra se snide zopet državni zbor na Dunaji. — Dunajsko c. kr. deželno poglavarstvo je dovolilo slovensko čitavnico z imenom „slovanska beseda“ na

Dunaji. V glavnem mestu cesarstva našega, kjer biva sila veliko Slovanov, je čitavnica jim pač živa potreba. — Prenaredba vojaške zdravniške šole, znane pod imenom „Jožefove akademije“ je potrjena po cesarskem sklepu; kirurgov (ranocelnikov) ne bode več. — Dunajsko deželno poglavarstvo je oklicalo nabero 6000 vojakov na suhem in 300 mornarjev za Mehiko, kjer cesari zdaj brat Njih Velikanstva našega cesarja. Kdor dosluži letos svoje leta v avstrijski armadi ali kdor sicer hoče v Mehiko iti, ga vzamejo, ako ni oženjen ali je vdovec brez otrok, pa ne čez 40 let star. Nabera trpi do 15. januarja 1865; prosták (gmajnar) pešec dobi 15 kr. na dan; 6 let trpi služba; potem ga peljejo zopet domú do Trsta; kdor pa ostane v Mehiki, dobi 12 do 28 orolov dobre zemlje. — Kakor „Naše gore list“ naznanja, se je čitavnica zagrebška pritožila na Dunaji pri dvorni kancelarii. — Shod avstrijskega in ruskega cesarja in kralja pruskega obrača zdaj oči vse Evrope na-se; govori se, da zadeve danske in poljske stojé v prvi vrsti vladarskih pomenkov, Francozi in Angleži pa se bojé nekdane „svete aliancije.“ — Konferencija v Londonu zastran Slesvik-Holštajna še ni nič gotovega v 10. svoji seji sklenila; 26. dne t. m. izteče prestanek vojske, kaj pa potem? Konferencija londonska se nekterim zdi luna, ktera toliko bolj zahaja, kolikor bolj izhaja solnce Napoleonovega kongresa. — Garibaldi je šel v Ischio v toplice. — Poljski punt je prestal. — Duhovščina poljske sandomirske škofije je 21. maja poklonila ruskemu caru pismo udanosti, v katerem pravi, da „duhovščina mora vsigdar tam biti, kjer je narod; narod pa se poklanja tebi, veliki car!“ — Langieviča, kterega so Švicarji za svojega mestjana sprejeli, bo vlada avstrijska kmali izpustila v Švajco. — Kneza Kuza-ta je sultan turški preprijazno sprejel. — Ruska armada se iz Kavkaza čedalje bolj pomika proti Evropi; časniki pravijo, da ima Rusija zdaj redne armade 1 milijon in 336.000 vojakov.

Listnica vredništva. Gosp. M. G. v Kr: Nepotrebno se nam zdi poslano pojasnilo, ker nobena oseba ni bila imenovana v dopisu iz Kr., tedaj tudi nikomur nobenega odgovora in izgovora treba ni. Dopis je bil čisto objektivni; najmanj pa more kdo preč. gosp. fajmostra vtikati v to stvar, ker oni imajo s družinai važnejšini rečni opravila dovolj. — Gosp. J. Z. v Š: Prejeli, pa ne more biti zdaj, da nam kdo te reči drugač ne zasuje; tudi bi bilo v posli mnogih popravkov treba. — Gosp. V. D. v Št. J. Hvala srčna na „šepana.“

Kursi na Dunaji 21. junija.

5 % metaliki 72 fl. — kr. Ažijo srebra 14 fl. — kr.
Narodno posojilo 80 fl. 50 kr. Čekini 5 fl. 45 kr.

Slika 1: Prvi poziv dunajske vlade (6.-15. vrstica drugega stolpca) za rekrutacijo, objavljen v *Novicah* 22. 6. 1864

Iz seznama na prvi pogled izgleda, da je med slovenskim ljudstvom veljalo veliko zanimanje za ekspedicijo v Mehiko. Pri tem pa je imela, kot vselej, odločilen vpliv socialna slika. Bachov absolutizem bi tudi za slovenske razmere lahko opisali kot najnižjo točko gospodarskega, političnega in kulturnega razvoja. Dežele so se prepočasi industrializirale. Prevladovala so

¹⁷ *Novice*, letnik 22, št. 30, str. 248.

¹⁸ *Novice*, letnik 22, št. 41, str. 337.

parne predilnice v Ljubljani, Preboldu in Ajdovščini, na Koroškem pa železarne (na Prevaljah, v Lipici in v Bistrici v Rožu). Zemljiška odveza pa je predvsem zaradi zadolževanja pri vaških oderuhih marsikateremu kmetu prinesla več škode kot koristi. O zatonu tradicionalnih dejavnosti na podeželju, ki jih je poleg konkurence tujega blaga dodatno zatrla še leta 1857 dograjena Južna železnica (prevozništvo), niti ne kaže izgubljati veliko besed.

Vse to je bilo voda na mlin izseljevanju, še posebej, ker je bilo »meksikajnarjem« po prihodu v Mehiko zagotovljeno plačilo. Vojaška plača v Mehiki je znašala 15-40 kron, odvisno od ranga, obenem jim je bila v primeru obstanka v Mehiki obljubljena dotacija obdelovalne zemlje v velikosti 12-28 oralov.¹⁹ Med oficirji je sicer zavladata panika, ko so izvedeli za draginjo v Mehiki, a so očitno tudi med njimi prevladale prednosti. Veliko vlogo je seveda imela tudi uradna propaganda, ki je bila uspešna predvsem po zaslugi Maksimilijanove priljubljenosti med prebivalstvom. Tako je bilo na koncu odpadnikov od nabora le 358 (od tega le 7 častnikov), večina zaradi neprimerne psihofizičnega stanja (bolezni) ali kake drugačne neprimernosti.²⁰

Ker je kasneje mehiška avantura zahtevala vse več življenj med avstrijskimi prostovoljci, domači vojaki pa so pogosto prestopali iz cesarske v republikansko vojsko, je Maksimilijan v začetku 1866 prosil brata za dodatni nabor. Na Slovenskem je bilo znova veliko zanimanja, služba pa je bila plačana podobno kot prvič. Vendar se je medtem v Severni Ameriki že končala državljanska vojna, na Napoleonovo žalost z zmago Severa. Sprva ZDA niso reagirale na poteze Francije in Avstrije, a so v Evropi kmalu spoznali, da je transport bolje zaustaviti, kot pa »si zdaj še Amerikance nakopati kot sovražnike na glavo« kot je zapisale Novice.²¹ Tako je 1.200 mož (pozneje naj bi jim sledilo še nekaj ekspedicij) ostalo doma. S tem pa je Maksimilijan izgubil še zadnjo vojaško injekcijo.

Cesar Maksimilijan v Mehiki

Mehika je bila na cesarjev prihod pripravljena že poleti 1863, a je do njega prišlo šele 28. maja 1864. Maksimilijan se je takoj po prihodu lotil liberalnih reform. Uvedel je svobodo tiska in opravljanja obredov vseh veroizpovedi, ustanovil je muzej, znanstveno akademijo in cesarsko gledališče ter objavil statut cesarstva. Kljub temu pa mu prebivalstvo v Mehiki ni bilo naklonjeno. To, da ga niso podpirali liberalci, pristaši Juárez, ni bilo nič čudnega. Konzervativce, na katere je najbolj apeliral, si je odtujil, ko je zavrnil vračilo podržavljene zemlje Cerkvi. Zaradi liberalnega, mehkega in idealističnega značaja je imel na »mehiškem Schönbrunn« (palača Chapultepec) nenehno težave s podaniki, predvsem pa s francoskimi častniki, ki so bili pokorni Napoleonu. Maksimilijan je iz prestolnice Ciudad de México potoval po deželi kar v ljudski noši in širil svoje ideje med indijanskimi staroselci. Ti so v njem sprva videli svojega *Quetzalcoatla*, tj. božanstvo, ki si je prizadevalo za mir in moralne vrednote in naj bi se po mitu nekega dne vrnilo z vzhoda odrešit mehiško ljudstvo. Kmalu,

¹⁹ Častnikom se je med drugim obetal povišanje za en čin. Vir: Pregelj, *Ekspedicija*, str. 22.

²⁰ AS 1080, šk. 17, Mapa Vojaški arhivi II.

²¹ *Novice*, letnik 24, št. 20, str. 163.

končno pa po (izsiljenem) podpisu t. i. »Črnega dekreta« konec leta 1865, so spoznali, da je Maksimilijan le še ena v vrsti političnih marionet.

Politika ZDA se je v odnosu do evropskih osvajalcev postopoma spreminjala. Po dolgem čakanju konec 1865 je državni sekretar Seward poslal ultimāt, saj so se ZDA v Mehiki opredelile za republikansko strujo. Generala Sheridan in Grant sta bila pripravljena prečkati mejno reko Rio Grande, obenem pa so ameriške obmejne čete z orožjem zalagale juariste. Kljub temu v uradnih sporočilih Evropi »Monroejeva doktrina« ni bila nikoli omenjena. Jasno je bilo, da v primeru ameriške podpore ne bo prišlo do njenega kršenja. Poleg tega pa je bila omenjena politika nepriznana v tedanjem mednarodnem pravu, ki bi ga Evropa poznala, šele v primeru, ko bi ZDA res vojaško podprle Mehiko.²²

O trdem življenju avstrijskih vojakov v Mehiki se je ohranilo tudi nekaj pričevanj slovenskih vojakov. Strnemo jih lahko takole: težko podnebje (zlasti v tropskem Veracruzu je razsajala rumena mrzlica), nenehne selitve, zaostala dežela (predvsem na področju prometne infrastrukture),²³ draginja,²⁴ slabe finance (predvsem glede izplačevanja plač) in nedisciplinirana vojska. To so poskušali odpraviti z združenjem francoske legije, belgijskega in avstrijskega korpusa spomladi 1866, vendar pravih rezultatov ni bilo. Že 13. decembra 1866 je Napoleon generalu Bazaineju ukazal odhod vseh francoskih enot. Maksimilijan je kljub prigovarjanjem odposlancev ostal v državi in organiziral nacionalno armado. V njej je ostalo le približno 800 Avstrijcev, ostalo so bili domačini. maloštevilna vojska je lahko branila le še večja mesta – Ciudad de Mexico, Veracruz, Querétaro in Orizabo. V tem času je Maksimilijan moral dvakrat zamenjati bivališče: najprej se je zatekel v Orizabo, nato v Querétaro.²⁵

Tam je spomladi leta 1867 Maksimilijan dočakal propad svojega cesarstva. Querétaro je zdržal 71 dni obleganja republikanske vojske. Morda bi jih še nekaj več, a je agonijo skrajšal cesarski polkovnik López, ki je v noči na 15. maj v mesto spustil republikanske vojake. Maksimilijan je bil skupaj z zvestima generaloma Mejío in Miramónom obsojen in postavljen pred eksekucijski vod, kar je bilo nepričakovano, saj je za njegovo pomilostitev agitiralo več evropskih držav.²⁶ 19. junija 1867 se je tako z njegovo ustrelitvijo končalo evropsko vmešavanje v »deželi Eldorada«. Cesarjeva tragedija je nato dobila še bolj tragično intimno plat, saj je cesarica Charlotte zblaznela po neuspešnem posredovanju pri Napoleonu v Franciji in pri papežu Piju IX.

Slovenci v Mehiki so delili podobno usodo z ostalimi narodi v ekspedicijski vojski. Sanje po boljšem življenju in avanturah so dobile žalostno nadaljevanje. Spoznali so, da Mehika ni

²² Bancroft, Frederic, *The French in Mexico and the Monroe Doctrine*. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/PSQ/11/1/The_French_in_Mexico_and_the_Monroe_Doctrine*.html [dostopno 3. 1. 2017].

²³ Tako republikanci kot reakcionarji so ves čas dobivali novice iz ZDA in Evrope, ki so prihajale le s parniki (primer: *Santacilia confía que Juárez resuelva lo que más convenga al país, respecto a la prórroga*. http://www.biblioteca.tv/artman2/publish/1865_160/Santacilia_conf_iacute_a_que_Ju_aacute_rez_resuelva_lo_que_m_aacute_s_convenga_al_pa_iacute_s_respecto_a_la_pr_oacute_rroga.shtml [dostopno 16. 1. 2017]).

²⁴ O njej so že oktobra 1864 pisale *Novice*: »Oficirjem se je sporočilo, naj se oskrbijo s škornjicami in perilom, ker vse to je v Mehiki sila drago ali se še celó ne dobi ne...« (*Novice*, letnik 22, št. 41, str. 337).

²⁵ Pregelj, *Ekspedicija*, str. 36, 40-42.

²⁶ Ovsenar, *Meksikajnarji*, str. 14.

dežela zlata, temveč zaostala kolonija in dežela, morda na zunaj lepa, veliko manj pa za življenje. Nekaj se jih je vrnilo domov, ostali so poskusili srečo v ZDA.

POGLEDI EVROPSKIH SODOBNIKOV NA MEHIŠKO AVANTURO

V nadaljevanju bom predstavil in primerjal vloge dveh, z mehiško ekspedicijo neposredno povezanih posameznikov: Franca Kastelica, slovenskega stotnika v avstrijskem korpusu ter Béle Estvána, madžarskega udeleženca ameriške secesijske vojne. Gre za osebi, ki sta svoj avanturizem udeležili daleč zunaj svoje domovine.

Franc Kastelic

Franco Kastelic, stotnik v Mehiki je zapustil osebne refleksije iz Mehike v dnevniku iz leta 1866.²⁷ Tega je v pismih pošiljal domov, tako da so ga sproti objavljale Bleiweisove *Novice*.

Kot je zapisal Franc Terseglav, urednik dnevnika in življenjepisa, v dodatku k življenjepis, je Kastelic po končani gimnaziji v Novem Mestu in Ljubljani študiral teologijo v Trstu, a je že po enem letu obupal, enako pa se je razpletlo s študijem filozofije na Dunaju. Nato se je leta 1848 pridružil maršalu Radetzkyju v Italiji, postopoma napredoval in bil učitelj na vojaških šolah. V času vojne z Italijo 1859 je služil še na Češkem, Dunaju in v Vojvodini, dokler ni avgusta 1864 zaprosil za vstop v mehiški korpus.

Kastelic ni bil iz premožne družine, nenazadnje se je moral prav zato odpovedati študiju filozofije, a ga zgolj denarno pomanjkanje ni prisililo v pot v Mehiko. Eden od vzrokov za njegovo potezo bi lahko bilo tudi nezadovoljstvo zaradi prepočasnega vojaškega napredovanja, predvsem pa veselja z vojaškim življenjem. *»Vsak stan bi rad mir, le vojak ne. Kako naj bi bilo sicer drugače, če pomislimo, da nas mučijo bolj kakor v vojni in še to zvečine brez smisla. Pa nobenega napredovanja!«* je kasneje zapisal. Možno je, da je bil sit prestavljanja po vsem cesarstvu brez resnih vojaških izzivov. Čin stotnika mu je bil dodeljen šele z ukazom grofa Franza Thuna von Hohenstein, poveljnika avstrijskega korpusa. V zvezi s čini pa navaja primere, ko so vojaki s krvjo plačali svojo drznost in hlepenje po slavi in napredovanju. Takemu razmišljanju je bil zvest tudi v težkih trenutkih, ko je bil ranjen v Mehiki, a se je hitro naveličal enoličnosti in si zopet zaželel pravega vojaškega življenja in sam prosil za dodelitev k vojni stotniji.²⁸

Do francoskih častnikov se je Kastelic opredeljeval zelo različno. V Puebli je njegovo stotnijo sprejel poveljnik, *»ki je pihal in se sploh ošabno obnašal, če je bil samo major«*.²⁹ Poslopja v

²⁷ Skupaj z življenjepisom in seznamom častnikov, ki ga je rekonstruiral Zmago Jelinčič Plemeniti, je izšel leta 2004. Po tej izdaji sem povzel to podpoglavje.

²⁸ Kastelic, *Ekspedicija*, str. 78.

²⁹ Prav tam, str. 55.

Orizabi, kjer so živeli francoski vojaki, je opisal kot »umazana in razbita, kot bi človek ne mislil, da kaj takega počnejo sinovi zahodne Evrope«. ³⁰ Drugje piše, da je bilo »med njimi tudi mnogo poštenjakov in gentlemanov«. ³¹ Nasprotno pa je bil navdušen nad preprostostjo in prisrčnostjo Indijancev, ko je podrobno opisal njihov značaj, prehrano, nošo, praznovanja. ³² Zgovoren je stavek: »Umirajoče celo nisem videl in slišal vzdihovat, mirno v Gospodu zaspijo, kar se tudi pri nas neupravičeno piše v mrtvaških listih«. In to kljub temu, da so Evropejce napadale tudi njihove čete! Zato se mu je upiralo, da je moral po ukazu v neki vasi »vse hiše zapaliti, ako se prebivalci ne vdajo«. ³³ V mirnih dneh se je Kastelic največ družil z avstrijskimi častniki in z njimi veseljačil ob pijači in kramljanju. ³⁴

Kastelic se je večkrat srečal tudi s cesarskim parom. To se je dogajalo predvsem na večerjah, kamor je bil povabljen kot (petkratni) komandant častne straže in odlikovanec. Prisostvoval je tudi enemu od cesarjevih obiskov podeželja. Nekoč je bil po sili razmer celo tolmač med cesarico in slovenskim ranjencem. Občudoval je njeno in Maksimilijanovo znanje jezikov. ³⁵

O Kasteličevi osebnosti nekaj pove tudi reakcija na samomor iz domotožja nekega vojaka Schrama. ³⁶ Ker ni bilo duhovnika, je sam nagovoril vojake in jih s tem motiviral, da ga ne bi posnemali. Da je dajal podrejenim dober zgled, je razvidno tudi iz pesmi, ki so mu jo posvetili njegovi vojaki. ³⁷ V njej ga imenujejo za »ljubega, dobrega, hrabrega vodjo« in obžalujejo, da morajo brez njega dalje, a se obenem veselijo, da njegova rana ni smrtna in bo kmalu spet z njimi.

Čeprav bi težko trdili, da ga je v Mehiko vlekla vdanost Avstrijski hiši, je svoje dolžnosti opravil in bil za to odlikovan tudi s funkcijo adjutanta na cesarskem dvoru. Med podrejenimi je užival veliko zaupanje, kar v avstrijskem, sploh pa pozneje v združenem francoskem bataljonu, ni bila lahko doseči. Za edino »črno piko« bi lahko označili njegov razmeroma »zgoden« odhod iz Mehike. Kastelicev odhod iz Mehike je v nasprotju z njegovimi prejšnjimi izpovedmi, ko je kljub težkim razmeram vodil svoje čete. Navsezadnje je večina prostovoljcev odhajala domov šele pozimi 1866, Kastelic pa s cesarjem Maksimilijanom ni vztrajal do konca, marveč je že v začetku septembra 1866 odpotoval v Veracruz in od tam z ladjo v ZDA. Ko je poveljstvo združenega armadnega zbora konec aprila 1866 prevzel general Paul Zach, je Kastelic pisal o velikem nezaupanju v vojaških vrstah. ³⁸ Tu Kastelic prvič ne skopari s kritičnostjo do nadrejenih. Zadnje mesece, ko so njegovi kolegi v drugih oddelkih prestopali k Juárezu, je pospremil z obžalovanjem. Svoje domotožje pa je nakazal v velikem zanosu nad

³⁰ Prav tam, str. 52.

³¹ Prav tam, str. 89.

³² Prav tam, str. 65–69.

³³ Prav tam, str. 64–65.

³⁴ Prav tam, str. 75.

³⁵ Prav tam, str. 74.

³⁶ Prav tam, str. 75.

³⁷ Pesem je nastala ob njegovem zdravljenju rane, ki jo je dobil 5. avgusta 1865, ko ga je sovražni strel oplazil po vrhu glave (str. 76–77).

³⁸ Kastelic, *Ekspedicija*, str. 97.

lepoto drage Kranjske in pričakovanj trenutka, ko bo lahko »korenjaškem kmetom izpovedal svoje misli, saj drugi (Mehičani, op. D. K.) poslušajo le to, kar služi njihovi sebičnosti«. ³⁹

V ZDA je bil Kastelic bolj ali manj turist, čeprav mu je prijatelj nadporočnik Thurneisen že v Mehiki napovedal sestanek v newyorškem Broadwayu, a o tem kaj več vemo.

Béla Estván

Madžar Béla Estván je bil tako kot Kastelic avanturist, z Mehiko pa drugače povezan.

Pod maršalom Radetzkyjem je bil leta 1848 v Italiji poveljnik konjenice, po izbruhu ogrske revolucije pa se je vrnil v domovino, kjer je opravljal enako funkcijo pod guvernerjem Lajosom Kossuthom. Po propadu revolucije je zbežal v Anglijo, nato se je baje na strani Rusije udeležil Krimske vojne, o čemer se je pohvalil v svoji knjižni uspešnici *War pictures from south* (1863). Na Krimu je spoznal skupino ameriških oglednikov, ki so ga prepričali za selitev v ZDA.

Okoli leta 1856 je odšel v Richmond v Virginiji, kjer je pričakal začetek državljske vojne. V svoji knjigi je Estván zapisal, da se je bojeval za stvar, s katero ne strinjata ne njegova glava ne srce. Nasprotno mnenje pa je zapisal v pismih konfederacijskemu predsedniku Jeffersonu Davisu. ⁴⁰ Hermann Schurricht ⁴¹ ugiba, da je bil v resnici njegov namen le čim bolje prodati vojaško opremo. Izpričano je namreč, da sta z družabnikom Louisom Froehlichom pod okriljem podjetja C.S. Arm Factory marca 1862 oskrbela konfederacijo z sabljami in bajoneti. Po 18 mesecih vojne se je Estván zaradi rumene mrzlice odpovedal takemu delu in se preselil v New York. Schurricht meni, da je želel doseči pozornost med unionisti, kar potrjuje dogodek, ko naj bi prišel v Washington v konfederacijski uniformi in se tam srečal s predsednikom Abrahamom Lincolnom. Septembra leta 1862 je zapustil ZDA.

V zvezi z drugim mehiškim cesarstvom nekateri viri navajajo, da naj bi se Estván v New Yorku leta 1865 večkrat srečal z Luisom de Arroyem, ki je bil tedaj cesarski generalni konzul v ZDA. ⁴² 15. oktobra 1865 ga je James Gordon Bennett st., urednik in ustanovitelj časnika *New York Herald*, poslal na dvor cesarja Maksimilijana v Mehiko kot posebnega dopisnika. Postal je prvi mož agencije za mehiško propagando v New Yorku (*Directeur des bureaux imperials du Mexique*) in pisal procesarske članke pod psevdonimom *Veritas*. Kmalu zatem je v New Yorku in Washingtonu odprl pisarni z več zaposlenimi, pri tem pa zapravil veliko denarja, s čimer je šel v nos šefu konzulata. Kljub temu, da je podkupil tri najvplivnejše newyorške časnike, ti niso objavili skoraj nobene vesti o mehiškem cesarstvu. Ni izključeno, da so

³⁹ Prav tam, str. 96.

⁴⁰ V njiju naproša predsednika, naj mu dovoli ustanovitev dveh tujskih regimentov znotraj konfederacijske vojske.

⁴¹ Nemški emigrant, Estvánov someščan v Richmondu. Leta 1859 je začel pisati za časnika *Virginischer Zeitung* in *Die Wespe*. Pozneje se je kljub nasprotnim stališčem glede suženjskega vprašanja pridružil konfederacijski armadi in služil kot poročnik 14. virginijskega polka.

⁴² Arroyo je imel nalogo pridobiti uradno ameriško priznanje mehiškega cesarstva in skrbeti za njegovo propagando.

pravzaprav vsi izdatki, namenjeni agenciji, pristali v njegovem žepu. Viri pričajo, da se je v Washingtonu bolj ali manj ukvarjal le z navezovanjem poznanstev.

Proti koncu Maksimilijanove avanture je šla pot njegovega biroja navzdol. V tisku se je pojavljalo vse več člankov, ki so negativno vrednotili Maksimilijanovo vladavino.⁴³ Zato mu nadrejeni niso več nudili finančne pomoči. Skupaj z cesarico Charlotte se je nato odpravil protestirat v Evropo, a ni dosegel veliko, zato se je vrnil nazaj v New York. Sledi za njim nato izginejo. Ostaja le podatek o njegovi vrnitvi v Avstro-Ogrsko leta 1872.

Estván je v javnosti vedno dvigoval prah. V življenjski zgodbi, ki sem jo po nezanesljivih virih⁴⁴ povzel zgoraj, torej lahko drugače kot pri Kastelicu vidimo predvsem poskus osebne samopromocije. Res je njegova knjiga *War pictures from south* kmalu postala bestseller.

Med prebiranjem virov je mogoče dobiti občutek, da ni imel slabe vesti, čeprav je bil označen kot dezerter in je nasploh večino dolžnosti slabo opravljal ter več govoril kot naredil. Očitno se je tako lotil tudi mehiškega izziva. O tem priča njegova zadnja javna objava, odprto pismo uredniku časnika *New York Herald* z dne 6. julija 1867, v katerem obtožuje ZDA »sramotnega in graje vrednega odlašanja«, ko bi lahko s posredovanjem rešile Maksimilijanovo življenje. Morda ni vedel, da so to neuspešno poskušale že evropske velesile. Sam pa v tem vidim poskus nekakšne osebne sprave s cesarjem Francem Jožefom, do katerih je, kot sam pravi, kljub 17-letni odsotnosti od doma še vedno čutil globoko navezanost. To navezanost je potrdil s tem, da je leta 1872 v domovini od cesarja Franca Jožefa zahteval izplačilo 80.000 dolarjev, ki mu jih je baje dolgoval pokojni cesar Maksimilijan iz časa mehiške ekspedicije.

⁴³ Za ostro kritiko tujega vmešavanja v Mehiko je skrbel Juárezov odposlanec in mehiški ambasador v ZDA Matías Romero.

⁴⁴ Kornél Vida, István, *International Fraud or Southern Hero? Col. Béla Estván, Hungarian(?) Cavalry Officer in the Confederate Army*. http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/vasvary/newsletter/07dec/estvan.html [dostopno 12. 1. 2017] in Beszedits, Stephen. *Bela Estván. A Hungarian Officer of the Confederate Army*. http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/vasvary/newsletter/07jun/estvan.html [dostopno 12. 1. 2017].

DANAŠNJE INTERPRETACIJE

Jean-Paul Bled – pogled zgodovinarja

V svoji biografiji o cesarju Francu Jožefu se Jean-Paul Bled, dober poznavalec zgodovine habsburške monarhije v 18. in 19. stoletju, posveti tudi »mehiški tragediji«, kot poimenuje Maksimilijanovo ekspedicijo. Svoj razmislek poskuša predstaviti s stališča cesarja Franca Jožefa in avstrijske državne politike.

Bled je bolj kot trditvi, da je bil cesar ljubosumen na svoje sorodnike kot pretendente za prestol, naklonjen mnenju, da jim preprosto ni zaupal. To se je pri Maksimilijanu še podkrepilo z tem, da je bil nestanoviten po značaju, liberalen in imel romantične ideje. Z mehiško ponudbo je Franc Jožef dobil priložnost, da se brata dokončno znebi. Vendar je pri tem diplomatsko počakal na njegovo odločitev.

Tudi v razmišljanju, da je cesar bratu vsilil dedno pogodbo, dobimo občutek, da je bil po Bledu zanj bolj kriv Maksimilijan kot pa Franc Jožef. Zgodovinarjeva trditev temelji na »demokraciji« odločitve (pri tem naj bi cesarja podpirala vsa družina), pa tudi na aktualni politični situaciji. *»Šlo mu je za to, da Avstrija ne bi sodelovala v projektu, v katerem niso bili pritegnjeni njeni interesi. Monarhija si v časih, ko je bila prezaposlena z nemško in italijansko zadevo, ni mogla privoščiti tratenja moči,«* je zapisal Bled.

Bled je izpostavil tudi vpliv princese Charlotte. *»Princeso kraljevskega ranga je tudi dajala ambicija, vendar ni bila muhasta, in težko je gledala moža, obsojenega na nepomembne položaje«*. To se je še bolj pokazalo pri pomembni odločitvi: ostati v Mehiki ali oditi. V romantičnem duhu je žena opozarjala Maksimilijana na odgovornost, ki jo nosi do mehiškega naroda, ter mu s tem na koncu sama skopala jamo.

Strip »Meksikajnarji« - sodobna popularna zaznava zgodovine

Strip Meksikajnarji avtorjev Marijana Pušavca in Zorana Smiljanića, ki je izhajal v reviji Mladina v letih 2005-2016, predstavlja populariziran pogled na meksikajnarje. Toda avtorja ne zanemarjata zgodovinskih dejstev. Prav nasprotno: uspelo jima je najti ravnovesje med zgodovino oz. realnostjo in domišljijo, ki sta jo spretno uporabila za gradnjo lika študenta Antona Brusa, udeleženca ekspedicije in njegovih soborcev. Njegovo zgodbo spremljamo vzporedno z dogajanjem na gradu Miramar in mehiškem cesarskem dvoru.

Zanimivo pa je, čemu sta dala poudarek v tej domišljijско-zgodovinski refleksiji resničnosti. To je namreč pomembno za ugotovitev, kakšen je sploh spomin na meksikajnarje med Slovenci po točno poldrugem stoletju.

Zgodba

Strip obsega pet delov z naslovi, ki razkrivajo prizorišče dogajanja vsakega dela: po vrsti si sledijo Miramar (2005), Laibach (2008), Meksiko! (2011), Sierra Madre (2013) in Querétaro (2016).

Po kratkem uvodu v prvem delu, ki kaže odraščanje obeh glavnih likov stripa, se zgodba začne oktobra leta 1861 na gradu Miramar. Nadvojvoda Maksimilijan z ženo sicer uživa lepo življenje, vendar mu spanec krade misel, da se mu vse bolj izmika priložnost za življenjsko delo, saj ga brat in cesar ne pusti blizu državni politiki. Da je vse še težje, z ženo ne dočakata otroka. Le nekaj mesecev pozneje prispe izziv cesarja Napoleona III. glede odprave v Mehiko. Na otoku Lokrum pri Dubrovniku Francozom uspe prepričati Maksimilijana. Konec leta 1863 nadvojvoda od mehiških aristokratov v Evropi sprejme mehiško krono, z bratom Francem Jožefom pa se prereka o avstrijski pomoči projektu. Za nameček dobi v podpis pogodbo o odpovedi nasledstvenim pravicam v avstrijskem cesarstvu. A ga vse to ne ustavi pri namenih.

Medtem opazujemo, kako študent medicine na Dunaju Anton Brus spomladi leta 1862 pride na počitnice v domačo vas pod izmišljeno Sveto goro na Kranjskem. Ko izve za skorajšnjo ženitev brata Štefana in Marije, se zdrzne: v mladosti je imel namreč sam z Marijo razmerje, iz ljubosumnosti je celo ubil njenega ljubimca. Na veliki šmaren, ko je svatba, Štefan Antonu razkrije svoje gospodarske načrte. Naslednjo pomlad pa Anton od Marije izve, da je Štefan ne ljubi. V Antonu se prebudi stara ljubezen, iz te pa Marija zanosi. Naslednjo zimo se vrne prepozno z Dunaja (tam sicer opravi vse medicinske izpite), da bi rešil Marijo in njenega (in svojega) otroka. Poleg tega izve oče za njegov »spodrseljaj na seniku« in pijančevanje na Dunaju, zato ga nažene z doma.

Pot ga najprej zanese v ljubljansko gostilno, kjer naleti na tri mladeniče, namenjene na nabor meksikajnarjev. Prepričajo ga, da se jim pridruži. Avtorja si nato vzameta čas za prikaz bivanja v Cukrarni in opis Antonovih kolegov. Florjan je nesojeni bogoslovec, Ivan božjastni bajtar, Jakob pa prevoznik, ki ga je novozgrajena železnica oropala dela. Vendar prijatelji vse do odhoda v Mehiko ne izvedo prav veliko o Antonu, saj se ta kljub vročernosti raje umakne prostaškim debatam in ob branju Prešernovih Poezij obžaluje svoje zapravljene možnosti.

V tem času pa Maksimilijan prispe v Mehiko, kjer ga pozdravi še zvečine francosko vojaštvo. Loti se visokotečih načrtov o reformah, vendar na vsakem koraku naleti na odpor Napoleonovih vojakov (zlasti maršala Bazaineja). Njegov edini somišljenik je mehiški general Mejía, ki mu pove, da ni »od ljudstva želeni vladar«. Poleg tega se njegov odnos s Charlotte vse bolj zastruje, poslabša pa ga še medsebojno ljubosumje. Na koncu drugega dela spozna mit o božanstvu *Quetzalcoatl*, prihajajočega odrešenika, Maksimilijan pa ga zaslepljeno poveže s svojim odrešenjskim poslanstvom v Mehiki.

Slika 2: Božanstvo Quetzalcoatl

Po plovbi čez Atlantik štirje ljubljanski tovariši takoj začno spoznavati mehiške tegobe. Ob enem od spopadov z gverilo sledi Antonov opis zapletenega mehanizma streljanja z orožjem. Priča smo tudi nedolžnemu prepiru, po katerem se Anton za kratko loči od prijateljev. Ko pa sam zavzame »sovragovo gnezdo«, kar prevzame tudi nadrejenega stotnika Kastelica (resnična zgodovinska oseba), se strasti umirijo. Spoznamo tudi kontragverilo v osebi brutalnega francoskega polkovnika Charlesa Dupina. V Puebli se poti obeh glavnih likov, Antona in cesarja, za trenutek združita, ko Anton za svoje junaštvo iz cesarjevih rok prejme srebrno medaljo za hrabrost. To je zanj najsvetlejši trenutek v Mehiki, saj sledi zaplet, ki odločilno vpliva na nadaljevanje. V nekem spopadu nevihta loči Antona in prijatelja Ivana od ostale vojske. Ranjeni Ivan podleže zaradi vročine in suše, Anton pa se prebija naprej.

Nad cesarjem se medtem zbirajo črni oblaki. Državna blagajna se prazni, od reform ni nič. Po razočaranjih v odnosu z ženo (ki jo prizadene še smrt očeta kralja Leopolda) Maksimilijan za svojega naslednika postavi Agustína de Iturbideja, vnuka istoimenskega ubitega mehiškega generala. Stopnjujejo se tudi pritiski s strani maršala Bazaineja, dodatno grožnjo pa po koncu državljanske vojne predstavljajo ZDA. Cesarica v obupu postane dovzetnejša za rešitev cesarstva, medtem ko se soproog zabava v poletni rezidenci.

Anton se reši smrti, a postane ujetnik v skupnosti republikanskih upornikov. Tam spozna Mario, služabnico vodje skupnosti, ki mu omogoči pobeg, ki pa ne uspe. Ko pa Anton nekoč reši pred smrtjo otroka, postane zdravnik v skupnosti, obenem pa spozna, da se je njegovo življenje zasukalo v povsem drugo smer, kot si je pred odhodom v Mehiko predstavljal.

Po napadu kontragverile »Antonio« izkoristi priložnost, zapusti skupnost ter znova izzove mehiško naravo. Pred smrtjo (piči ga kača) ga reši tovariš Florjan, ki je izpolnil obljubo in postal misijonar v porušeni vasici. Po okrevanju Anton odide v oblegani Querétaro, kjer se pri juaristih zaposli kot »El médico«.

Republikanci pod vodstvom generala Mariana Escobeda začnejo z obleganjem, ki se po 71 dneh konča tako, da cesarski polkovnik Miguel López v mesto spusti sovražnika. Maksimilijan pristane v jetniški celici.

Medtem pa Antonovemu bratu Štefanu posestvo po očetovi smrti propade in z zadnjo ladjo prostovoljcev odide v Mehiko, kjer brani Querétaro. Po njegovem zavzetju pride pred strelski vod, a ga reši brat Anton. Ta se sreča z Mario in zgodba se začne zanj srečno razpletati. Zadnje sličice v stripu izmenično kažejo poslednje Maksimilijanove trenutke na eni in rojstvo Antonovega prvorojenca na drugi strani. Prav zadnja pa prinese nepričakovan zaključek, saj Anton zapusti družino in jo prepusti bratu. Tako se bratu oddolži za vse storjeno gorje v domovini.

Avtorske refleksije: intervju z Zoranom Smiljanićem, soavtorjem stripa Meksikajnarji

- **Strip sta z Marijanom Pušavcem osnovala na podlagi zgodovinskega dogajanja, pa vendar je zraven primešano, kot ste poudarili v nekem intervjuju, tudi nekaj *westerna*. Snov se za pustolovski strip zdi idealna, mar ne?**
 - Vsekakor. Oba imava rada *western*, sam sem rasel s stripom in filmi na tej podlagi, ni pa ta strip le to. Je tudi pustolovski, zgodovinski, magični, mistični, malo ljubezenski roman. Vse žanri se mešajo in tudi ta *western* je poseben, klišejski. V njem mora biti vedno nek »končni obračun«, ki ga tu naredi junak sam s sabo in ne z nasprotnikom.
- **Ozriva se na glavnega protagonista cesarja Maksimilijana. Na koncu dobi v očeh bralca status tragičnega junaka. Kljub svojim dobrim namenom pa na čase vseeno rahlo spominja na Napoleona. Je torej izključno pozitiven/negativen lik ali pa kontrastno večplastna osebnost?**
 - Vsak se odloča sam. Mislim, da s sva s soscenaristom večji del temeljila na dogodkih iz njegovega življenja, zraven pa dodala še nekaj osebnega, predvsem kar se tiče seksualnosti in tudi nečimrnosti, oboje je bilo skoraj gotovo. Kot je navadno v vsakem življenju, je tudi on nekaj vmes, imel je dobre lastnosti, namene, a tudi slabe, ljudje so umirali zaradi njega, predvsem zaradi podpisa črnega dekreta, čeprav delno pod pritiskom Francozov. Ni ne dober ne slab, tragičen je, ker mu je propadlo vse, česar se je lotil. Sem spada tudi zakon s Šarloto. Tu so sicer nekateri moralni zadržki, kar se tiče ljubic, ki jih je imel. Vendar je to treba razumet v kontekstu, takrat je bila to normalna muha. Težko je prestaviti junaka iz današnjega časa v 19. stoletje – gre za druge navade, obnašanje. Je pa dobro prenesel sesuvanje in na koncu pokazal veličino. Lahko bi se vrnil v Evropo, pa se ni, lahko bi namesto s preprostimi ljudmi sodeloval s konservativci, pa ni. Na koncu ni jokal, ker so ga obsodili na smrt. Osebnost se mi je priljubila, čeprav se mi zdi tudi »nečimrna aristokratska rit«. Sem bolj za pozitivno kot negativno.
- **Kaj pa odnese iz pustolovščine Anton?**
 - Marsikaj, če je hotel ali ne. On začne kot privilegiran, doktor, morda bi se celo poročil na Dunaju. Potem sledijo tista tragedija, ko bratu spelje ženo, in ga oče razdedini ter nažene z doma. Prva reakcija na to je, da se zapije. Ni se znal soočiti s tem, kar je naredil in zato se je tudi prijavil na meksikajnarje, predvsem da bi zbežal od tega. Tam je dobil korajžo, ki meji na samomorilnost, a je izpadel kot heroj. Ampak nima ne miru

ne sreče, ne zadovoljstva. Potem, ko mu umre eden od kolegov, mu postane jasno, da se mu ves čas ponavlja to, kar mu reče eden od kolegov: da se vse, česar se dotakne, spremeni v drek. Svojo usodo nato sprejme in se z njo sprijazni. Kljub temu, da spozna Mehičanko in ona z njim zanosi, spozna, da to ni njegova pot, nenazadnje je bratu dolžan..., hm, ženo in otroka. Kliše na koncu bi bil, da bi umrl, ampak midva sva se temu poskušala izogniti, zato se on se tu samo umakne. Temu rečemo, da je poravnal metafizični dolg – nekaj, kar se ne da povrniti v materialnem, ampak samo v čustvenem. Šele ko stori nekaj težkega, s tem dolg poplača, se lahko nekako očisti. Skupaj z Maksimilijanom je Anton v navezi, dopolnjujeta se, spreminjata. Odločitve enega (posredno) vplivajo na drugega. Sicer se ne poznata, a njuni vzporedni poti se na čase združujeta, npr. ko mu Maksimilijan podeli medaljo za pogum.

- **Epilog stripa za Antona v nasprotju z Maksimilijanovim ni tako klavrn. Bi lahko iz njegove avanture, pa tudi celostne ekspedicije potegnili kakšen nauk?**
 - No, epilog se mi ne zdi ravno srečen, prej dvoumen. Tu sva do določene mere tudi midva dramtizirala, ampak vseeno ubrala nek življenjski pristop, kot bi npr. midva šla v meksikajnarje. Je precej realistično, naivno, zato so tu neki dvojni pomeni. Kar se tiče nauka, pa tako. To je bila mogoče zadnja velika romantična pustolovščina. Sicer Avstrija ne, ampak druge države so imele veliko kolonij in načrpanega bogastva. Enako je bilo z Mehiko. Že ko so prišli Francozi, so se Mehičani takoj uprli. To je bil kolonialni poskus, ki se je izjalovil in je zadnje poglavje evropskega ekspanzionizma do začetka osvobajanja teh kolonij. Nato so Evropejci spoznali, da ne gre več v smislu: »Tako, zdaj je neka priložnost, dajmo jo izkoristit«. To je sporočilo. Američani so sicer to potem delali po svoje z marionetnimi vladami, huntami. Glede Slovencev se mi zdi izjema. Slovenci so bili vedno v tujih vojskah, trpeli. Tu so šli osvajat, sicer za kratek čas. So pa bili, to se strinjam, postavljeni neki temelji za ekonomsko izseljevanje, ki je sledilo. To sva v stripu pokazala z Antonovim kameradom, ki mu je železnica vzela dobiček.
- **Kako to, da je bila ta tematika na slovenskem toliko časa prezrta? Veste kaj o tem, ali je bilo v drugih vpletenih državah, npr. Mehiki, Avstriji, Belgiji drugače? Navsezadnje ste Mehiko s podobnim namenom tudi sami obiskali.**
 - Mehičani ga še kar spoštujejo kot junaka, ker jim je nekaj dobrega naredil. Ki je bil sicer lutka v rokah Napoleona, ampak še vseeno so po njem poimenovane ulice. Jaz sem bil tudi v Querétaru. Tam še danes stoji 15-metrski Juárezov spomenik. V mehiški osamosvojitvi igra to obdobje pomembno vlogo. Upodobil ga je tudi znani mehiški slikar muralist Diego Rivera, mož Fride Kahlo. Oni pač to obdobje slavijo, ker so zmagali. Pri nas pa to ni sodilo v socialistični kontekst. Naši fantje so bili v nekih tujih enotah in se vojskovali na tujem, zato je šlo to hitro pod preprogo. Enako so že prej med 1. svetovno vojno naredili Avstrijci. Nekaj malega se je sicer dogajalo, Rupel je napisal roman »Max«, ampak tu je Maksimilijan kot nekakšna prispodoba za Tita. Šele tam nekje v 90. letih, ko sva midva stopila na sceno, se je začelo zares. Potem je izšla

Kasteličeva knjiga, pa Jančarjeva povest »Prikazen iz Rovenske«. Večino sva pa potem midva predelala in zdaj je to zaključeno.

- **Verjamete v prekletstvo Habsburžanov?**

- Ja, to se tudi posredno vključuje, nedvomno so doživeli nesrečno usodo. So pa tudi imeli svoj vzpon. Imeli so načrte, da bi združili špansko vejo v Braziliji s tem mehiškim cesarstvom. To simbolizira tudi dvoglavi orel v grbu. Midva sva to vključila na koncu s tistimi Maksimilijanovimi prividi. Obstaja pa še polno prekletstev, ki so neposredno povezana z Maksimilijanom, npr. miramarsko, lokrumsko ...

Slika 3: Detajl s slike Diega Rivere "El sueño de la tarde dominical".

SEKUNDARNI KULTURNI VPLIVI

Mehiška glasba in varjenje piva

Čeprav je Maksimilijan oboževal daljne in eksotične dežele (med drugim je na Portugalskem obiskal svoje sorodnike iz portugalske kraljevske hiše, pozneje pa je šel v Brazilijo k Pedru II.⁴⁵) ter bil dovzeten za tuje kulture, je na mehiškem dvoru očitno vseeno želel vzpostaviti domače »dunajsko« vzdušje. Za to je poskrbel na več načinov.

Poleg vojakov je prišlo v Mehiko tudi precej glasbenikov, ki so sestavljali vojaške godbe za svečane priložnosti. Tako je ena izmed njih igrala že na njegovem sprejemu v Veracruzu maja 1864. Po propadu cesarstva so se iz takih godb v 80. letih 19. stoletja na severu Mehike osnovala prve »bande«, ki s svojo večinoma neokrnjeno zasedbo⁴⁶ in glasbo (repertoar obsega tudi prirejena polko in valček) še danes izžarevajo evropski navdih. Podoben je *norteño*,⁴⁷ žanr, kjer ima poleg tradicionalne kitare z dvanajstimi strunami (*bajo sexto*) glavno vlogo harmonika. Te izvorna mehiška glasbena tradicija ne pozna. Po drugi strani pa lahko le ugibamo, v kolikšni meri je na to glasbo vplivala sama Maksimilijanova epizoda, v kolikšni meri pa germanski in slovanski priseljenci, ki so v Mehiko prihajali iz južnih predelov ZDA.

Poleg razvoja kulturnih dejavnosti, s katerim naj bi tudi duhovno dvignil Mehičane na evropsko raven, je ena stranskih Maksimilijanovih zaslug tudi pivovarstvo. Prvo pravo pivovarno v Mehiki, imenovano »La Pila Seca«, je sicer leta 1845 ustanovil Švicar Bernhard Bolgard. Cesar je rad pil temna piva v dunajskem slogu, za njegove potrebe pa je skrbela nekakšna dvorna pivovarna.⁴⁸ In v tem je bil nadaljnji potek dogodkov podoben kot v glasbi: po koncu evropske intervencije je mehiška industrija varjenja dobila silovit zagon. Vendar vrste piva kot so »Victoria«, »Negra modelo« in »Dos equís amber«, vse še iz Maksimilijanove dobe, še danes sodijo med najbolj cenjena mehiška temna piva.

⁴⁵ Sin cesarja Pedra I., ustanovitelja samostojne Brazilije oz. portugalskega kralja Pedra IV. Maksimilijan je hotel združiti ozemlje Brazilije s svojim bodočim mehiškim cesarstvom in ustanoviti veliko latinsko cesarstvo pod oblastjo Habsburžanov. Pri tem je imel v mislih tudi poroko svojega mlajšega brata Ludvika Viktorja in hčere Pedra II.

⁴⁶ Klasično zasedbo sestavljajo klarinet, trobenta, pozavna, francoski rog, suzafon, tambora (edini mehiški inštrument) in vokal – skupaj med 15 in 20 člani. vir: *Bandas de viento de México*. https://es.wikipedia.org/wiki/Bandas_de_viento_de_M%C3%A9xico [dostopno 26. 2. 2017]

⁴⁷ Šp. »el norte« (sever). Izraz se nanaša na območje na severu Mehike, kjer so izviri *norteño*. Vir: *Norteño (music)* [https://en.wikipedia.org/wiki/Norteño_\(music\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Norteño_(music)) [dostopno 26. 2.].

⁴⁸ *Beer in Mexico*. https://en.wikipedia.org/wiki/Beer_in_Mexico [dostopno 26. 2. 2017].

Slika 4: »Banda Sinaloense«.

Slika 5: Pivo "Victoria".

V delu slikarja Édouarda Maneta

Eksekucija voditeljev cesarstva, Maksimilijana ter generalov Mejíe in Miramóna, je v Evropi povzročila veliko razburjenje.

Dogodku se je posvetil tudi francoski slikar Édouard Manet (1832–1883), ki je naslikal kar pet verzij slike, poimenovane »L'exécution de Maximilien«.⁴⁹ Na to je gotovo vplivalo Manetovo

⁴⁹ To so štiri platna in ena litografija. Platna so danes v Bostonu, Copenhagenu, Londonu in Mannheimu, litografija pa v Parizu.

nasprotovanje Napoleonu III., obenem pa je želel javnosti tudi dokazati nesmiselno in brutalno politiko francoskega cesarstva. Napoleon je odgovoril s cenzuro, saj delo ni smelo biti razstavljeno v Franciji.

Štiri verzije (od tega dve dokončani) in ena litografija se v podrobnostih med sabo precej razlikujejo – prave informacije o poteku dogodka so namreč prihajale na dan še po nastanku prve verzije (1867). Slike vsebujejo nekatere neresnične prvine (mešanica sombrerov in vojaških čepic na glavah vojakov), nedoločnost obrazov kaznjencev, ozadje je polno dima, ki spominja na londonsko meglo.⁵⁰ Najpopolnejša je zadnja, mannheimska verzija (1868–69), ki jasno kaže mimiko žrtev (Maksimilijan je spokorjen in bled), ki se držijo za roke, v ozadju pa je Manet naslikal visok zid, izza katerega množica opazuje eksekucijo. Zid predstavlja neizbežnost modernemu nasilju.⁵¹ V tem detajlu se je avtor oddaljil od klasične šole, saj je nemogoče, da bi množica spremljala dogajanje, ne da bi pri tem stala na podstavkih. Tudi na tej različici so eksekutorji francoski vojaki, za njimi pa se podčastnik pripravlja na izvršitev *coup de grace*.⁵² Po drugem strelu je zagorela cesarjeva srajca, nato je baje puška še dvakrat zatajila in šele četrti podčastnikov strel je dokončal delo.⁵³

Manet si je pri snovanju za zgled vzel znano delo španskega slikarja Francisca de Goye (1746–1828) »Los fusilamientos de tres de Mayo«, ki je več kot pol stoletja prej upodobil grozote Napoleonovega osvajanja Španije. Manetovo mojstrovino mnogi kritiki uvrščajo med tri edine umetniške upodobitve v zgodovini, ki neposredno prikazujejo resničen pobj (poleg Manetove slike sta to še Goyeva slika in Picassova »Guernica«).

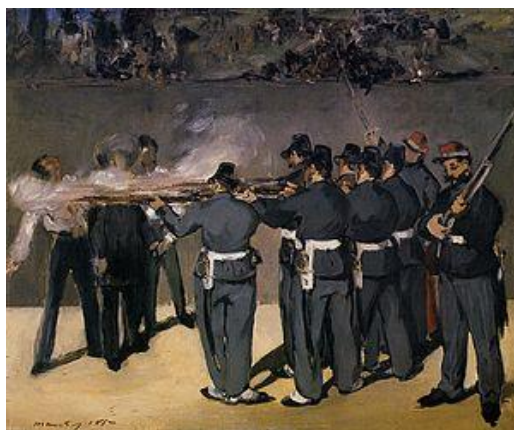
Slika 6: Prva (bostonska) verzija Manetove upodobitve smrti cesarja Maksimilijana.

⁵⁰ Vir: Glover, Michael, *Great works: The Execution of Emperor Maximilian, 1867, by Édouard Manet*. <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/great-works/great-works-the-execution-of-emperor-maximilian-1867-by-douard-manet-8871741.html> [dostopno 1. 3. 2017].

⁵¹ Stevens, Mark, *The imperial war museum*. <http://nymag.com/arts/art/reviews/23765/> [dostopno 1. 3. 2017].

⁵² Dodaten strel, ki je potreben v primeru, ko je žrtev po prvem strelu še živa. Vir: *The Execution of Emperor Maximilian, 1867 by Edouard Manet*. <http://www.manet.org/the-execution-of-emperor-maximilian.jsp> [dostopno 1. 3. 2017].

⁵³ Smee, Sebastian, *Imperial execution inspires Manet to furious work*. <https://www.bostonglobe.com/arts/theater-art/2015/09/07/imperial-execution-inspires-manet-furious-work/w1HuVLWYASgUBpfG3r9JCI/story.html> [dostopno 1. 3. 2017].

Slika 7: Verzija iz Copenhagena.

Slika 8: Londonska fragmentarna verzija.

Slika 9: Zadnja verzija (iz Mannheima).

SKLEP

Kratkotrajno »evropsko« mehiško cesarstvo je kot vsaka druga umetno nastavljena oblast, premoglo junake in nesposobne posameznike. Velikokrat take oblasti prehitro preminejo zaradi slabega vladarja, a v tem primeru ni bilo povsem tako. Specifičnost te epizode vidim predvsem v organizacijskem ustroju vodstva: Maksimilijan je bil zakoniti vladar Mehike, a obenem pod premočnim vplivom evropske kulture in politike, predvsem cesarja Napoleona in generala Bazaineja. Seveda Evropejci lahko gledamo na zadevo kot izgubljeno priložnost, a se je treba zavedati, da ima prvo besedo vedno ljudstvo, ki pa v tem primeru ni bilo naklonjeno Evropi ali ZDA.

Moje stališče je tako: mehiški človek (ne glede na stan ali poreklo) je bil sredi 19. stoletja še preveč neizkušen, da bi lahko sam zgradil stabilno oblast. Zato mu je Maksimilijan, tu mislim karakterno in idejno, pomagal pri uresničevanju političnih idej. S popustljivostjo in potrpežljivostjo, s katero doma ni mogel uspeti, bi »emperador« v Mehiki lahko dosegel veliko. A je v mehičanskih očeh kot Evropejec (žal) vzbudil prevelike negativne konotacije.

Vesel sem, ker sem lahko pri izdelavi te naloge uporabil tudi slovenske refleksije enega pomembnejših članov te odprave. Še posebej, ker je to področje naše zgodovine razmeroma nepoznano slovenski javnosti. K izboljšanju pa lahko pripomorejo tudi avtorji, ki niso pravi zgodovinarji, imajo pa dovolj ustvarjalne domišljije. Klasičen strip v današnjem času sicer izumira, vendar s svojo slikovitostjo povprečnemu bralcu lažje predstavi realnost kot klasično zgodovinopisno delo. Tako sem si tudi sam lažje izoblikoval svoje mnenje o meksikajnarjih.

ZAHVALA

Pri izdelavi raziskovalne naloge sem se vedno lahko oprl na nasvete mentorice prof. Patricije Veldin. Zato se ji iskreno zahvaljujem.

DODATKI

Viri in literatura

- Arhiv Republike Slovenije*: Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko (AS 1080), šk. 17 (fasc. 23), mapa Vojaški arhivi II.
- Cvirn Janez, Studen Andrej: *Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS, 2010.
- Bancroft, Frederic. *The French in Mexico and the Monroe Doctrine*.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/PSQ/11/1/The_French_in_Mexico_and_the_Monroe_Doctrine*.html [dostopno 3. 1. 2017].
- Bandas de viento de México*. https://es.wikipedia.org/wiki/Bandas_de_viento_de_M%C3%A9xico.
- Beer in Mexico*. https://en.wikipedia.org/wiki/Beer_in_Mexico [dostopno 26. 2. 2017].
- Beszedits, Stephen. *Bela Estván. A Hungarian Officer of the Confederate Army*. http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/vasvary/newsletter/07jun/estvan.html [dostopno 12. 1. 2017].
- Davies, Norman: *Zgodovina Evrope*. Ljubljana: Modrijan, 2013.
- Glover, Michael. *Great works: The Execution of Emperor Maximilian, 1867, by Édouard Manet*.
<http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/great-works/great-works-the-execution-of-emperor-maximilian-1867-by-douard-manet-8871741.html> [dostopno 1. 3. 2017].
- Grđina, Igor: Viva Mexico! V: Janez Cvirn (ur.), *Slovenska kronika XIX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija, 2003, str. 70–72.
- Kastelic, Franc. *Meksikajmarska ekspedicija*. Murska Sobota: Eurotrade Print, 2004.
- Kmetijske in rokodelske novice*. Janez Beiweis (ur.), letnik 22, 1864, št. 30 in 41; letnik 24, 1866, št. 20.
- Kornél Vida, István. *International Fraud or Southern Hero? Col. Béla Estván, Hungarian(?) Cavalry Officer in the Confederate Army*
http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/vasvary/newsletter/07dec/estvan.html [dostopno 12. 1. 2017].
- Napoleon III, Emperor of the French 1808-1873*. Vir: <https://www.napoleon.org/en/young-historians/napodoc/napoleon-iii-emperor-of-the-french-1808-1873/> [dostopno 25. 2. 2017].
- Norteño (music)*. [https://en.wikipedia.org/wiki/Norteño_\(music\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Norteño_(music)).
- Ovsenar, Tita. *Meksikajmarski*. Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino. Letnik 41, št. 2, str. 14–17.
- Pregelj, Sebastijan: *Ekspedicija Maksimilijana III. v Mehiko, delež slovenskih vojakov*. Diplomatska naloga na Oddelku za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 1996.
- Rahten, Andrej: *Franc Jožef in prestolonasledniki*. V: Antoličič, Gregor (ur.), Franc Jožef. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2016, str. 49–64.
- Santacilia confía que Juárez resuelva lo que más convenga al país, respecto a la prórroga*.
http://www.biblioteca.tv/artman2/publish/1865_160/Santacilia_conf_iacute_a_que_Ju_aacute_erez_resuelva_lo_que_m_aacute_s_convenga_al_pa_iacute_s_respecto_a_la_pr_oacute_rroga.shtml [dostopno 16. 1. 2017].
- Smee, Sebastian: *Imperial execution inspires Manet to furious work*.
<https://www.bostonglobe.com/arts/theater-art/2015/09/07/imperial-execution-inspires-manet-furious-work/w1HuVLWYASgUBpfG3r9JCI/story.html> [dostopno 1. 3. 2017].
- Stevens, Mark. *The imperial war museum*. <http://nymag.com/arts/art/reviews/23765/> [dostopno 1. 3. 2017].
- The Execution of Emperor Maximilian, 1867 by Edouard Manet*. <http://www.manet.org/the-execution-of-emperor-maximilian.jsp> [dostopno 1. 3. 2017].

Seznam ilustracij

Slika 1: Kmetijske in rokodelske novice, letnik 22, št. 25, str. 206.

Slika 2: *Quetzalcoatl*. Vir: <http://www.crystalinks.com/quetzalcoatl.html> [dostopno 4. 3. 2017].

Slika 3: *Rivera, Diego*: Sanje nedeljskega popoldneva. Vir:

<https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/late-europe-and-americas/modernity-ap/a/rivera-dream-of-a-sunday-afternoon-in-alameda-central-park> [dostopno 4. 3. 2017].

Slika 4: *Banda Sinaloense*. Vir: <http://bandasinaloense.blogspot.nl> [dostopno 4. 3. 2017].

Slika 5: *Grupo modelo*. Vir: <http://cervezalogo.com/catalogo/mexico/grupo-modelo/> [dostopno 4. 3. 2017].

Slika 6: *Manet, Édouard*: Ustrelitev cesarja Maksimilijana. Vir: *Great works: The Execution of Emperor Maximilian, 1867, by Édouard Manet*, <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/great-works/great-works-the-execution-of-emperor-maximilian-1867-by-edouard-manet-8871741.html> [dostopno 1. 3. 2017].

Slika 7: *Manet, Edouard*: Ustrelitev cesarja Maksimilijana. Vir:

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Execution_of_Emperor_Maximilian [dostopno 4. 3. 2017].

Slika 8: *Manet, Edouard*: Ustrelitev cesarja Maksimilijana. Vir:

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Execution_of_Emperor_Maximilian [dostopno 4. 3. 2017].

Slika 9: *Manet, Edouard*: Ustrelitev cesarja Maksimilijana. Vir: <http://www.manet.org/the-execution-of-emperor-maximilian.jsp> [dostopno 1. 3. 2017].